

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI ÖZEL LİSESİ

ULUSLARARASI BAKALORYA PROGRAMI A1 DERSİ UZUN TEZİ

“DEĞİŞEN DIŞ GERÇEKLIK VE KADIN”

Danışman Öğretmen: Aslı KOÇ

Öğrencinin Adı: Nazife Damla

Öğrencinin Soyadı: AYKUT

Diploma Numarası: D1129016

Ödevin Sözcük Sayısı: 3953

Araştırma Sorusu: Ayla Kutlu'nun *Bir Göçmen Kuştu O ve Emir Bey'in Kızları* adlı yapıtlarında kuşaklar arası farklılıkların kadın figürlere yansımaları yazar tarafından nasıl işlenmiştir?

ÖZ (Abstract)

Bu çalışma, Uluslararası Bakalorya Programı A1 dersi kapsamında bitirme tezi olarak hazırlanmıştır. Bu uzun tezde, Ayla Kutlu'nun "Bir Göçmen Kuştu O" ve "Emir Bey'in Kızları" adlı yapıtlarında, kadınlar arası kuşak farkının nasıl oluştuğu sorusuna dış gerçeklik bağlamında yanıt bulunmaya çalışılmış ve bu sürecin sonuçları değerlendirilmiştir.

Tez, temelde değişen çevre koşullarının, uzamın ve zamanın kadın figürler üzerindeki etkisini incelemek adına tek bir boyutta ele alınmıştır. Kuşak kadınlarını oluşturan kadın figürlerin ise alt başlıklar yardımıyla, bu bağlamda yapıtlardan örneklemeler ve alıntılar yardımıyla değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu değerlendirme, gerek figürler arası kutupluluk, gerekse ortak noktaların incelenmesiyle gerçekleşmiştir. Sonuç bölümünde ise, yazarın devam niteliği taşıyan bu iki yapıtı aracılığıyla okuyucuya aktarmak istedikleri hususu üzerinde durulmuştur. Yapıtta yer alan kadın figürlerin farklı kuşaklara ait olmalarına rağmen ortak noktalarının da bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aynı dönemde yaşayan kadınlar arasındaki farklılıkların ise özellikle yaşadıkları uzam ve yetiştirilme tarzına bağlı olduğu görülmüş, tezin doğruluğunun tartışılmasıyla inceleme tamamlanmıştır.

Sözcük sayısı:147

İÇİNDEKİLER

I. GİRİŞ	3
II. AYLAKUTLU'NUN <i>BİR GÖÇMEN KUŞTU O VE EMİR BEY'İN KIZLARI ADLI</i> YAPITLARINDA KADIN FİĞÜRLERİN DİŞ GERÇEKLİKLE İLİŞKİLERİ	5
II. I.OSMANLI'NIN SON DÖNEMLERİNDE FEDÂKAR VE GÜÇLÜ KADIN: CEVAHİR	6
II.II. YENİLİĞE AÇIK, MÜCADELECİ, ÇAĞDAŞ CUMHURİYET KADINI: NEVNİHAL	8
II.III. CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA KADERCİ VE EĞİTİMSİZ BİR ANADOLU KADINI: GÜLHAYAT	11
II. IV. II. DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA İKİ FARKLI KADIN: LEYLA VE HÜSRA	13
III. SONUÇ	17
IV. KAYNAKÇA.....	19

I. GİRİŞ

Büyük toplumsal ve tarihsel olayların insanların yaşamlarında büyük izler bıraktığı gerçeği, sanatın değişik kollarında değişik anlatım yollarıyla işlenmiştir. Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatında yeni devletin üzerine kurulduğu değerlerin yansıtılmasında dış gerçeklik ve etkileri toplumcu gerçekçi yapıtlar aracılığıyla okuyucuya yansıtılmıştır. Halide Edip Adıvar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu gibi bu konuyu çokça işlemiş yazarların yapıtlarında daha çok savaş ortamı içerisindeki yoksunluklar, savaş sırasında yaşanan ve hüsrarla sonuçlanan aşklar, ayrılıklar konu edilmiştir. Bu yapıtta ise farklı olarak değişik coğrafyaların ve dönem koşullarının getirdikleri, buna bağlı olarak da farklı dönem koşullarının, değişik çevrelerde yetişmiş olan kadınların bilinçlenme süreci üzerindeki etkileri ve olaylara karşı sergiledikleri farklı bakış açıları yansıtılmıştır.

Ayla Kutlu'nun *Bir Göçmen Kuştu O* ve devamı niteliği taşıyan *Emir Bey'in Kızları* yapıtlarında, okuyucuya 1876-1877 Osmanlı-Rus Savaşı'yla başlayan bir dönemden 1990 Türkiye'sine kadar olan bir bölüm yansıtılmıştır. Yapıtta sırasıyla Osmanlı Devleti'nin son zamanları, yurttaki işgal yılları, Kurtuluş Savaşı zamanı, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu, Cumhuriyet'in ilk yılları, İkinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrası Türkiye ve 1950 Demokrat Parti dönemi ve sonrası üzerinden bir ailenin insanların kuşaklar boyunca değişik coğrafyalar üzerinde yaşadıklarına yer verilmiştir. Her iki romanın da kurgusunun Emir Bey ve onun göçlerine merkezlik edecek şekilde işlendiği görülmektedir. Ancak yapıtın hiçbir bölümünde merkezdeki Emir Bey karakteri anlatıcı konumuna geçmemiş ve olayları yorumlamamıştır. İlk roman olan *Bir Göçmen Kuştu O* yapıtında Nevnihal Hanım ve Gülhayat Hanım bu göçlere tanıklık ederken, ikinci roman olan *Emir Bey'in Kızları* 'nda ise yeni kuşağın temsilcileri olan Leyla ve Hüsrâ, devam eden göçler süresince birer gözlemci olmuş; bu figürlerin duyguları ve olaylara bakış açıları okuyucuya

yansıtılmıştır. Bu nedenle de yapıtta değişen zaman ve koşullarla birlikte ağırlıklı olarak "kadın"a değinilmiş ve kadın figürlerin olaylara bakış açısı ve dış gerçeklikten etkilenişleri üzerinde durulmuştur. Yapıtta var olan erkek figürler hakkında bilginin okuyucuya yalnızca bu kadınların gözlemi üzerinden aktarılması da bu ifadeyi kanıtlar niteliktedir.

Yaklaşık yüz yıl süren sürecin anlatımında, değişen dış gerçeklikle beraber şekil değiştiren, ortak ve farklı noktalara sahip kuşak kadınlarının yaşantısı gözler önüne serilmiştir. Roman boyunca anlatılan kadınları, temelde iki kuşak olarak ele almak doğru olacaktır. *Bir Göçmen Kuştu O* yapıtında ağırlıklı olarak ele alınan Nevnihal ve Gülhayat figürlerini, Osmanlı'nın son, Cumhuriyet'in ise ilk kuşağı olarak; *Emir Bey'in Kızları* romanında ise üzerinde durulan Hüsra ve Leyla figürlerini ise Cumhuriyet kadınları olarak değerlendirmek doğru olacaktır. Bu durum, yazar tarafından *Bir Göçmen Kuştu O* romanının sonunda, Leyla karakterinin sözleriyle de dile getirilmiştir: "Kitabım iki bölüm olacak. Birinci kitapta siz kadınlar varsınız. Ardından da sonraki kuşağı anlatacağım." (Kutlu, *Bir Göçmen Kuştu O*, 243)

"Dış gerçeklik" ve "kadın" ilişkisini bir bütün halinde değerlendirmek; zaman ve dış koşulların kadınlar üzerindeki etkisini, her birinin karakterine yansımalarını incelemek adına yapıt "dış gerçeklik" ve "dış gerçekliğin kadın figürler üzerinde yansımaları" olarak tek bölümde incelenecektir. İki farklı kuşağın temsilcisi olan Nevnihal, Gülhayat, Leyla ve Hüsra karakterlerinin yanı sıra, yapıtın ilk bölümlerinde okuyucu karşısına çıkan Cevahir karakteri de Osmanlı'nın son döneminden Kurtuluş Savaşı'na geçişin sancısını ve göçün getirdiklerini ilk planda aktarması adına incelemede yer bulacaktır.

II. AYLAKUTLU'NUN *BİR GÖÇMEN KUŞTU O VE EMİR BEY'İN KIZLARI* ADLI YAPITLARINDA KADIN FİĞÜRLERİN DİŞ GERÇEKLİKLE İLİŞKİLERİ

Ayla Kutlu'nun *Bir Göçmen Kuştu O ve Emir Bey'in Kızları* adlı yapıtlarında üç kuşağın öyküsü 1878 Osmanlı-Rus Savaşı ile başlayan ve 1990'lar ortası Türkiye'siyle sona eren süreçte ele alınmıştır. Her iki yapıtta da görülmektedir ki, romanın odak figürü Emir Bey'dir ve yazar, Emir Bey üzerinden tüm figürleri ve olayları okuyucuya sunmuştur. Olayları gözlemleyen ve bu olaylardan, değişimlerden etkilenen kadın figürler ise değişen dış gerçekliğin birer yansıması olarak yapıtta yer almıştır. Roman boyunca sürekli bir uzam değişikliği söz konusudur. Her uzam değişiminde, o uzamla ilişkisi bulunan kadın figürlerin ilgili bölümde anlatıcı olarak okuyucunun karşısına çıkması, yazarın çevrenin kadın figürler üzerindeki değişimlerini okuyucuya yansıtmasında önemli bir nokta olmuştur. Kafkasya coğrafyasıyla başlayan olay örgüsünde pek çok şehir uzam olarak seçilmiştir. Bu şehir değişikliklerinin yapılmasındaki ortak payda ise yapıtın da ana sorunsalını oluşturan "göç" olgusudur. Göç olgusu, yapıtların her bölümünde devamlılığı hissedilen temel bir öge haline gelmiştir. Bu doğrultuda, Emir Bey'in hayatında dört önemli göçün meydana geldiğini söylemek mümkündür. Bunlar Emir Bey'in Kafkasya'dan Urfa'ya göçü, bir mebus olarak Ankara'ya gidişi, ailesiyle Urfa'ya yerleşmesi ve en son olarak da Urfa'dan İstanbul'a göç edişidir. Hemen her olay, Emir Bey'in çevresinde gelişerek anlatıcı konumunda olan kadın figürlerin farklı bakış açılarıyla verilmiştir. Böylelikle yazar, değişen uzam ve koşullarla beraber kadının bakış açısı ve tutumundaki değişimleri gözler önüne sermiştir. Yazar, olayları ve zamanları sıçramalar ve geriye dönüşler yardımıyla okuyucuya aktararak olaylar ve kişiler arası bağlantı kurulmasını kolaylaştırmıştır. Çalışmada, her iki yapıtta meydana gelen olayları değişen çevre koşulları ve dış gerçeklik bağlamında incelemek, kadın figürler arası farklılıkları ve benzerlikleri yaratan etkenleri yorumlamada etkili olacaktır.

II. I.OSMANLI'NIN SON DÖNEMLERİNDE FEDÂKAR VE GÜÇLÜ KADIN: CEVAHİR

Bir Göçmen Kuştu O romanı, 1878 yılında Osmanlı-Rus Savaşı'nın anlatıldığı bir uzam betimlemesiyle başlamıştır. Henüz küçük bir yaşta olan Emir'in annesi Cevahir, yapıtta söz edilen ilk kadın figürdür. Babasını kaybederek ilk büyük kaybını yaşayan Emir, annesi Cevahir ile birlikte topraklarından -Kafkasya'dan- ayrılmak zorunda kalmıştır. Kutlu, savaş gerçekliğinin dönemin insanları üzerindeki yansımalarını çoğunlukla Cevahir'in iç monologları aracılığıyla aktarmıştır. Görülmektedir ki, savaş gerçekliğini birebir yaşayan insanlar için koşullar gün geçtikçe zorlaşmaktadır. İnsanlar yorgun ve çaresiz düşmüştür: *“Hamzat amcanın yüzü tümünden anlamsız. Gözlerinin parıltısı gitmiş. Çizgileri öylesine derinleşmiş ki...”* (Kutlu, *Bir Göçmen Kuştu O*, 25) Yazar, bu zor koşullarda Kafkasya'dan Anadolu'ya yapılan göçü, Cevahir'in gözüyle şu şekilde anlatmıştır: *“Sağ yanları uçurum, sol yanları dağ(...)Gözünde eksilmeyen buğu, kulağında çağıldı. Uçurumun dibindeki adsız akarsuyun sesi mi bu, yoksa hala kurşunlar mı vızıldar durur? Ne gam? Dünya dört katır, on dört baş insan...”*(Kutlu, *Bir Göçmen Kuştu O*, 7) Aynı zamanda, dış çevrenin değişen dönemin koşullarıyla hızlı değişimi de şu şekilde anlatılmıştır: *“On yıl önce geçseydi buradan, bu vadi başka, bu dağlar başka olurdu. Üç beş yılda bir dağ kayıyor, insanlar başka bir yerden yeni bir geçit buluyor.”* (Kutlu, *Bir Göçmen Kuştu O*, 7) İçinde bulunulan zamana bağlı olarak savaş ortamı insanların hayatını da doğrudan etkilemiştir. Kutlu, bu durumun somut bir örneğini Kafkasya'da yetişen erkek çocukların küçük yaştan itibaren savaşa hazır olarak yetiştirilmesiyle vermiştir. Emir'in babası olan Batu Beg dört yaşında ata binmiş, yedisinde ise kılıç kuşanmıştır. Erkek, zamanın yaşayışında önemli bir yer tutmaktadır; çünkü Osmanlı'nın son döneminde savaş koşullarında yaşayan toplumun, savaşçı erkeğe ihtiyacı vardır: *“Delikanlılar ise*

*kırılmamalı hiçbir zaman(...)*Bugün var olsalar da yarın bir masal onlar.” (Kutlu, Bir Göçmen Kuştu O, 16)

Sanayi devrimi ve sonrası ile beraber makineleşen şehirler ve bu büyük şehirlere yerleşen yirminci yüzyıl Avrupalı insanın aksine, Kafkaslar coğrafyasında bu tür değişikliklerin izlerine rastlanmamaktadır. Kafkas halkının sanayileşmeden uzak, doğayla iç içe olan yaşamları “yayla”, “dere”, “uçsuz bucaksız çimenler” gibi betimlemeler aracılığıyla yapıta aktarılmıştır. Bu dönemde, Cevahir’in eğitimsiz ve bilinçsiz oluşu onu, savaş dönemindeki olumsuz koşullar sonucu çare üretme arayışına değil, daha çok “Tanrı’ya yakarış”a götürmüştür. Osmanlı’nın Kafkasya’daki halkı görmezden gelişi ve vatanlarının elden gidişi de bu isyanı kuvvetlendirmiştir: *“Tanrı! Hey Tanrı, görmüyor musun? Bizleri görmemek için hepsi de gözlerini kapatıyorlar. Sen de mi, sen de mi öyle yapıyorsun?”* (Kutlu, Bir Göçmen Kuştu O, 26)

Kafkaslardan Anadolu’ya göç eden topluluğa Rusların saldırması ve Cevahir’e tecavüz etmeleri ise yurdunu terk etmek zorunda kalan Cevahir için ikinci büyük darbe olmuştur. Cevahir’in büyütülme şekline göre “namus” bir kadın için çok önemlidir. Bu olayın ardından Cevahir’in yolunun bir toprak ağasıyla kesişmesi, buna rağmen gururunu hiçe sayarak oğlu için zengin Halit Ağa’nın yanına bir sığıntı olarak gitmesi ise Cevahir’in oğlu için yaptığı fedakârlıklardan yalnızca biridir. Hayatı boyunca çalışmış ve zorluklara göğüs germiş bir kadın olarak bu zorlu koşullar içinde yazar, Cevahir aracılığıyla okuyucunun gözünde güçlü bir kadın ve fedakâr bir anne profili çizmiştir.

II.II. YENİLİĞE AÇIK, MÜCADELECI, ÇAĞDAŞ CUMHURİYET KADINI: NEVNİHAL

Nevnihal, Kutlu'nun her iki yapıtında da önemli bir yere sahip olan bir figürdür. Bu roman ikilemesinde Nevnihal'in yaşamındaki önemli değişimlerin, değişen çevre ve dönem koşulları göz önünde bulundurularak Cumhuriyet tarihiyle koşut olarak gerçekleştiğini söylemek doğru olacaktır.

Nevnihal, okuyucuyla ilk tanışmasında İstanbul'da yaşayan orta gelirli bir ailenin tek çocuğu olarak tanıtılmaktadır. Geleneksel bir hayat süren Nevnihal, zeki, eğitilmiş ve saygın kişiliğiyle göze çarpmaktadır. Mebus olan Emir Bey'in anne ve babası Cevahir ile Batu Beg gibi Nevnihal Hanım ve Emir Bey de görücü usulü evlendirilmiştir. Bu durum bazı ananelerin ilerleyen zaman ve değişen uzama rağmen aynı kaldığını gösterir niteliktedir. Dönem ise işgal günleri ve kurtuluş mücadelesi ile birlikte savaşı işaret etmektedir.

Nevnihal, Darülmualimat'ta okumuştur ve ülkenin içinde bulunduğu zor durumun bilincindedir. O, genç yaşının verdiği bilinçsizliğe karşın, kurtuluş mücadelesine destek için mitinglere dahi katılmıştır. Bunun dışında, temelde işgal yıllarının acısını yaşayan ve kurtuluş umudunu içinde taşıyan, bu mücadeleyi destekleyen bir kişi olarak Nevnihal'in babası Yahya Efendi de yapıtta ayrıca betimlenmiştir. Nevnihal, Cumhuriyet'in ilk kuşağının bir parçası olarak nitelendirilebilirken, babası Yahya Efendi'nin ise yapıtta Osmanlı'nın son temsilcisi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu bağlamda, Emir Bey'in kurtuluş mücadelesi için Ankara'ya gidişinin hemen ardından Yahya Efendi'nin ölümü, bir bakıma son bulan Osmanlı'nın ve yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun bir simgesi olarak düşünülebilmektedir.

Babasının vefatının ardından, kocasının İstanbul'dan Ankara'ya gelişiyle beraber Nevnihal'in hayatında ilk önemli uzam değişikliği gerçekleşmiştir. Yazarın betimlemelerinden yola çıkarak

göze çarpan ilk noktanın, Cumhuriyet öncesi kadının durumu olduğunu söylemek mümkündür. Bunun kanıtlarından bir tanesi, Nevnihal'in Ankara'da gözlemlediği kadın profilidir. *“Ankara'nın dar, tozlu yollarında iki kadın, buraya uymak için diktirdikleri kalın çarşaflar ve peçeler içinde zırl zırl terleyerek bir yerlere gidiyorlar.(...)Üç beş gün sonra çarşı esnafının, hatta mebusların bile dedikodu ettikleri duyulunca alelacele bu kalın çarşafları edinmişti ana kız.”*(Kutlu, Bir Göçmen Kuştı O, 133) Cumhuriyetin ilan edilişi ve beraberinde gerçekleşen birtakım devrimlerin sonucunda meydana gelen değişim ise yapıtta açıkça görülmektedir. Dönemin idealist ve inançlı mebuslarının simgesi olan Emir Bey'in karısı Nevnihal, yeniliğe açık, çağdaş Cumhuriyet kadınının bir simgesi haline gelmiştir: *“İnce topuklu, bilekten bağlı ayakkabıları, vual çorapları var. Çok asri değil kıyafeti. Mantosu bol ve uzun ama manto.”*(Kutlu, Bir Göçmen Kuştı O, 133)

Nevnihal'in Ankara'da bulunduğu sürece, gençlik dönemi ve evliliğinin ilk yıllarına paralel olarak gelen Cumhuriyet ve yaşanan devrimler ile radikal değişimlerin, Urfa'ya gidişyle birlikte tamamıyla kesintiye uğradığı görülmektedir. Yapıtta görüldüğü üzere Urfa, kurtuluşu yaşamıştır; fakat bu kurtuluşun hemen ardından Cumhuriyet öncesindeki düzene geri dönmüştür. Şehir, Cumhuriyet'in yeniliklerinden ve modernleşmeden çok uzak bir noktadadır. Dikkat çeken önemli bir diğer nokta ise milletvekili olan Emir Bey'in Urfa'da mebusluk vasfından çok, ağalık vasfıyla tanınıyor olmasıdır. Bu durum da Urfa'nın halen eski değerlere bağlı kaldığını ve yeniliğe uzaklığını gözler önüne sermektedir. Tanımadığı topraklara gelen Nevnihal'in böyle bir şehirde dahi açık görüşlülüğünün ve modernliğinin ön plana çıktığı söylenebilmektedir. Yazar, özellikle bu durumun altını çizmek için Emir Bey'in Urfalı eski karısı olan Gülhayat Hanım ve Nevnihal'i karşılaştırmış, her iki kadında var olan karşıtlıkların ayrımını yapmıştır: *“Sırtında uzun beli kaşmir bir yeşil ceket. Elleri ceplerinde şaşkın, biraz ürkek duruyor.(...)Bunlar bizim gibi ellerini*

birbirine bağlayıp göğsünün hizasında saatlerce tutmaya ve kımlıdanmamaya alışmamış.”(Kutlu, *Bir Göçmen Kuştı O*, 206) Nevnihal’le aynı kuşağın parçası olan, evde bir “hizmetçi” olarak görülen Gülhayat Hanım’ın aksine, “İstanbullu Hanım” olarak anılan Nevnihal Hanım’ın farkı, büyütüldüğü çevre ve aile yapısının farklılığından ileri gelmektedir. Bu ayırımla yazar, Cumhuriyet’in ilk yıllarında bir bakıma “Batılı” ve “Doğulu” kadın arasındaki kültürel farkı ortaya koymuştur.

Nevnihal Hanım’ın Urfa’daki konağa gelişiyle beraber Gülhayat Hanım’ın Doğu kültürüyle yetişen kızı Hüsra dahi bu “İstanbullu Hanım”dan nezaket öğrenmiştir: “*Kapıyı vurmayı öğretti(...)*A yavrum, öyle pat diye odaya dalınmaz. Bu asgari bir nezaket kaidesidir.”(Kutlu, *Emir Bey’in Kızları*, 99) Bu durum aslında nispeten daha az birikimli ve Batılılıktan uzak olan bir annenin yetiştirdiği çocuğun, aynı şartlar çerçevesinde benzer kadere mahkûm olacağına bir işaretçisidir. Bu sayede yazarın vurgulamak istediği gerçek, kadının bilinçlenme sürecinde yetiştirme tarzı ve çevrenin önemidir.

Görülmektedir ki Nevnihal Hanım’ın hayatındaki bu süreç ağırlıklı olarak *Bir Göçmen Kuştı O* adlı yapıtta işlenmektedir. Arkadan gelen kuşak olan Hüsra ve Leyla ise *Emir Bey’in Kızları* yapıtıyla beraber büyümüş ve anlatıcı konumuna geçmişlerdir. Bu yüzden bu aşamada Nevnihal Hanım’ı kendi ağzından değil, kendi kızı ve üvey kızının anlatımıyla gözlemlemek olasıdır. Her ne kadar anlatıcı değişse de Nevnihal Hanım’ın kişilik özelliklerinin benzer olarak betimlendiği görülmektedir; zira anlatılana göre Nevnihal yine ilkeli ve değerlerine sadık, güçlü bir kadın imajı sergilemektedir. Farklı kişilerin anlatımlarıyla bu özelliklerin pekişmesinin, bir bakıma okuyucunun gözünde Nevnihal karakterinin daha inandırıcı olmasında etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Zamanın ise 1950’li yıllar olduğu gör÷lmektedir. Cumhuriyet idealizmini yitirmiştir ve devir paranın her şeyin üstünde tutulduğu bir dönem haline gelmiştir. Nevnihal Hanım’ın üvey oğlu vali Mahmut Bey’in yanına Mardin’e gelmesi önemli bir noktadır; çünkü bu olay vesilesiyle okuyucu, Cumhuriyet’in ilk ve ikinci kuşağı arasındaki çatışmaya tanıklık etmiştir. Cumhuriyet’in kuruluşuna tanıklık etmiş bir neslin parçası olarak Nevnihal Hanım, oy cambazlığı ve para için yapılan sahtekârlıklara, sözde halkçılığa karşı bir tutum sergileyerek, güçlü, idealist ve eleştirel sesini duyurmuştur. *“Her zaman bir Kurtuluş Savaşı kahramanının fedakâr karısı olarak yoksunluktan yüksünmez. Bir kömürcü kızıdır. Dünya Savaşlarında çektiği sıkıntıları unutmamıştır.”* (Kutlu, Emir Bey’in Kızları, 212)

II.III. CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA KADERCİ VE EĞİTİMSİZ BİR ANADOLU KADINI: GÜLHAYAT

Her iki romanda da anlatıldığı üzere, Gülhayat karakteri, Anadolu kadının yaşadığı zorlukların bir temsilcisidir. Yapıtta Nevnihal’in annesi Yeşil Hanım ve Emir Bey’in annesi aracılığıyla verilen ortak nokta olan “kadercilik”, Gülhayat’ın yaşamında da etkilerini göstermektedir. Kadınların bu “kaderci” yaklaşımı, içinde buldukları dönemin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır; çünkü farklı coğrafyalar olan İstanbul ve Urfa’da yaşamalarına rağmen hem Gülhayat hem de Yeşil Hanım Anadolu’nun yetiştirdiği, güçlü fakat bir o kadar da eğitimsiz kadınlar olmalarının sonucu olarak bilinçsiz yetişmişlerdir. Eğitim alarak kendini yetiştirme fırsatı bulamayan, ancak kendi çabasıyla okuma yazmayı öğrenen Gülhayat bu nedenden olacaktır ki ne zaman sıkıntıya düşse kendini Yunus Emre divanı okumaya vermiştir. Halası Gülüş Hatun’un vasiyeti üzerine sevdiği adamla değil, Emir Bey’le evlenmek zorunda kalmıştır. Nitekim gerçekleşen bu evlilik, yıllar boyunca Gülhayat için zorunlu ve katlanılması gereken bir görev olmaktan öteye gidememiştir. Bu nedenle de yapıt boyunca okuyucunun karşısında, Gülhayat’ın

toplumdaki ve aile içindeki durumu bakımından ezik bir kadın tiplemesi çizdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Gülhayat, yaşam karşısında yalnız, cahil, kimsesiz bir kadındır. (Kutlu, Bir Göçmen Kuştu O, 176) Gülhayat'ın mutsuzluğunda törenin önemi ise tartışılmaz bir boyuttadır. Gülhayat, devamlı olarak törenin yarattığı erkek ve kadın arasındaki eşitsizliği sorgulamaktadır. *“Yalnızca erkeğin hakkı mıdır karısı başkasıyla kalırsa onun kirlendiğini düşünmek? Gülhayat niye düşünmesin? Niye kabullenmek zorunda olsun?”* (Kutlu, Bir Göçmen Kuştu O, 177) O, Urfa'daki konakta adeta bir gölge gibi yaşamaktadır. *“Hizmetçi değildi, ama evin efendilerinin önemseydiği biri de değildi. Öyle, yuvarlanarak, farkına varılmayarak büyümüştü.”* (Kutlu, Bir Göçmen Kuştu O, 203)

Gülhayat, her ne kadar -gençlik yılları için- yazar tarafından sessiz ama asi ve inatçı bir kız olarak betimlense de Urfa'da törenin baskıcı gücünden ile bulunduğu uzam ve zamandan ötürü iyi bir eğitim alamaması sonucu, büyüdükçe inatçılığını ve asi yönünü bastırmak mecburiyetinde kalmıştır. Ağalık sisteminde, sığındığı Mahmut Ağa ve eşi Gülüş Hatun için, evin evlatlık oğlu olan Emir Bey'le evlenmeyi kabul etmek zorunda kalmıştır. İçindeki isyankârlığı derinlere atmak zorunda kalan, bu nedenle de giderek yalnızlaşan ve mutsuzlaşan Gülhayat'ın bu noktada kadercî yaklaşımını ve Yunus'a olan ilgisini yadsımak yanlış olacaktır. O, bir bakıma maddi dünyada sahip olamadığı huzura Yunus Emre'nin divanı sayesinde kavuşmuştur. Dolayısıyla, konak yaşamına kapanan Gülhayat'ın dış dünyayla ve savaş gerçekliğiyle doğrudan bir bağlantısı bulunmamaktadır. Gülhayat'ın içindeki isyankâr ve memnuniyetsiz tarafın en önemli göstergelerinden biri ise konaktan kaçışlarıdır. Nitekim o, her kaçışının ardından yenilerek geri dönmek zorunda kalmıştır. Gülhayat, yazarın deyimiyle “evin dışına çıktığı anda üstüne tuz serpilmiş salyangoz gibi olan” ve “Yunus'tan başka bir şey bilmeyen” bir kadındır. Evin dışında ayakta durabilecek güce ve bilgi birikimine sahip olmayan Gülhayat, bu nedenle de tüm

isyanlarının bedelini konaktaki Emir Bey ve onun kız kardeşi olan Helal tarafından ezilerek ödemektedir. Öyle ki Gülhayat, “soyadı dahi kocası tarafından lütfedilmiş olan”dır.

Nevnihal Hanım’ın Cumhuriyet’in gelişim süreciyle koşut olarak giden yaşantısı ve değişimine rağmen, Gülhayat’ın yaşamında savaş gerçekliği ve Cumhuriyet’le ilişkisine pek değinilmediği görülmektedir. Zira doğulu yaşantısında, töre ve ağalık sistemi altında yaşayan, bilinçsiz Gülhayat için bu değişim süreci farkındalığa sahip, kurtuluş mücadelesine destek veren Nevnihal’in aksine önem taşımamaktadır. Evden ilk defa kaçışında Urfa’nın işgal altında oluşu okuyucuya birkaç cümleyle hissettirilmektedir. “*Kaçıyor. Paylaşılmış şehirde, tutulmamış sokaklarda, kin ve düşmanlık kol gezerken.*” (Kutlu, Bir Göçmen Kuştı O, 212) Ayrıca, her iki yapıt boyunca bahsedildiği üzere Nevnihal Hanım’ın yaşamında, gençliğinden yaşlılığına pek çok dönemi tanıtılırken, Gülhayat karakteri, yapıtın neredeyse her bölümünde aynı yaşaymış izlenimini vermektedir. Bunun, çoğu Anadolu kadınına olduğu gibi Gülhayat’ın da erken yaşta olgunlaşması ve koşullar yüzünden çabuk ihtiyarlamış olması gerçeğine bağlı olduğunu söylemek mümkündür. Bu da göstermektedir ki aynı kuşağın ve dönemin mensubu olmalarına karşın, bu iki kadın arasındaki farklılıkları yaratan temel etkenler içinde bulunan coğrafya farklılıkları, dolaylı olarak da eğitim düzeyleri ve yetiştirilme biçimleridir.

II. IV. II. DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA İKİ FARKLI KADIN: LEYLA VE HÜSRA

Leyla, yapıtta Urfa’daki konakta bir ağanın kızı olarak dünyaya gelen, biri doğu diğeri ise batının temsilcisi iki anne (Gülhayat ve Nevnihal) tarafından yetiştirilmiş bir kadındır. Görülmektedir ki Leyla, yaşam biçimi ve gördüğü eğitim açısından Batı’nın insanyken duygularıyla doğu kültürüne aittir. Leyla karakteri, yapıtta kendi ağzından şu şekilde çözümlenmektedir: “*Ben de doğunun o, insanı ince yanlarından tanımaya çabalayan kültürünün insanyım(...)*Ben ve annem

ise ailenin İstanbul koluyduk.” (Kutlu, Bir Göçmen Kuştu O, 239) Leyla, her iki annesinden aldığı özellikleriyle birlikte Cumhuriyet’in yetiştirdiği yeni kadın kuşağının temsilcisi olan güçlü bir kadındır. Cumhuriyet dönemiyle birlikte sosyal hayatta yeri artan bir kadın olarak Leyla, eğitiminin bir kısmını ve çalışma hayatını Avrupa’da sürdürmüştür. Kendinden iki önceki kuşağın temsilcisi Cevahir ve bir önceki kuşağın temsileri olan Nevnihal Hanım ve Gülhayat Hanım’ın tersine, yine değerlerine bağlı kalmasına rağmen daha özgür bir biçimde yetişmiştir. Arkeolog oluşunun ardından Hollandalı bir profesörle tanışması ve uzun yıllar evlenmeden beraber yaşamaları, bu karakterin özgür ve dar olmayan dünya görüşünün bir kanıtı olarak alınabilmektedir. Leyla’yı romanın diğer kadın figürlerinden ayıran en önemli özelliği ise babası Emir Bey ile olan özel iletişimidir. Emir Bey, hayatında olup biten her şeyi, Atatürk’ün ölümüyle duyduğu üzüntüyü, hatıratını ve Urfa’dan İstanbul’a göçlerini, küçük yaştan beri yalnızca Leyla’yla tartışmaktadır. Bu nedenle, Leyla’nın bilinçlenme süresinin kısa sürmesi bir tesadüf olarak değerlendirilememektedir. Ailenin İstanbul’a göçüne eş zamanlı olarak gelen İkinci Dünya Savaşı, iki annesinden de edindiği deneyimlerle beraber Leyla’nın farkındalık süreci kısa sürede tamamlanmıştır.

Leyla, yapıtta doğumundan başlamak üzere aileyi birbirine bağlayan tek güç olarak okuyucunun karşısına çıkmaktadır. *Emir Bey’in Kızları* adlı yapıtta, artık olgunlaşmış bir kadın olan Leyla, eğitilmiş, bağımsız ve ekonomik özgürlüğünü elinde bulunduran bir akademisyen olarak görülmektedir. Tüm kuşak kadınlarında görülen ortak noktalardan birine o da sahiptir; yaşam karşısında zorluklara karşı gelmesini bilen ve güçlü bir kadın olmayı başarmıştır. Örneğin, 12 Mart olayları ile üniversitede görevine son verilmesi aile içi çatışmaların da yoğun olduğu bir döneme rastlamaktadır; fakat Leyla olumsuz şartlarda dahi dik durmayı ve soğukkanlılığını korumayı başarmıştır. Annesi Nevnihal Hanım’a göre Leyla bir “yağmur kuşu”dur: “*Her bahar*

yağmurunda başını gökyüzüne kaldırıp uzun yağmurlar için şarkı söyleyen bir gagası vardı sanki. Hayattan zor gerçekleşecek şeyler beklerdi.” (Kutlu, Emir Bey’in Kızları, 344) Emir Bey’in değişimiyle ise *“kendini hayata bayrak gibi savuran”* Leyla’nın, bir bakıma hem Nevnihal’in hem de Gülhayat’ın ortak bir yansıması olduğunu söylemek mümkündür. Cumhuriyetçiliği, ülke sevgisi ve dünya görüşüyle Nevnihal Hanım’ın zamanla değişen yüzü gibi olan Leyla, aynı zamanda sabrı, yaşama olan derin bakışı ve hayata karşı direnciyle Gülhayat’la özdeşleşmektedir.

Yapıtta Hüsra ile ilk uzun soluklu karşılaşma 1945 Türkiye’sine denk gelmektedir. Bu bölüm, Hüsra’nın iç monologları aracılığıyla temel olarak kendisi, annesi ve yaşamla hesaplaşmasını içermektedir. Şüphesiz, annesi olan Gülhayat Hanım, evden kaçışlarıyla kızı üzerinde önemli etkiler bırakmıştır. Buna bağlı olarak, Hüsra’nın yaşamının hiçbir döneminde annesini affetmediği görülmektedir. Annesinin kaderine benzer olarak o da aynı Gülhayat gibi içine kapalı ve sessiz bir insan haline gelmiştir. Yine Gülhayat’a benzer olarak, pek çok Anadolu kadını gibi yaşam koşulları nedeniyle erken olgunlaşmıştır: *“O gün akşama doğru çocukluğu bitti.”*(Kutlu, Emir Bey’in Kızları, 99) Cumhuriyet’in getirdiği bir avantaj olarak ise Leyla gibi Hüsra da Urfa’dan ayrıлып ufkunu genişletmeyi başarmıştır. İstanbul’da ünlü bir koleje kaydolan Hüsra için bu durum, onun hayatında bir dönüm noktası olmuştur. Bilgi birikimini ve kültür düzeyini arttıran Hüsra’nın, bu noktada annesine olan kızgınlığının artması da dolayısıyla kaçınılmaz olmuştur.

Emir Bey’in diğer kızı Leyla’ya karşı Batılı bir baba anlayışının tersine Hüsra’ya daha çok doğulu bir disiplinle yaklaşmıştır ki bu durumun da Hüsra’nın sessizliğine ve içine kapanıklığına katkısı olduğu söylenebilmektedir. *“O kızımı bir defa olsun yanağından öpmedi. Saçlarına dokundu, omzunu sıvazladı. Şarklı, uzak, otoriter...”*(Kutlu, Emir Bey’in Kızları,149) Hüsra, aynı

aile ortamında büyümelerine karşın, Leyla'ya nazaran daha az sevgili ve soğuk bir şekilde büyütülmüştür; bir bakıma öz annesi olan Gülhayat'ın kaderinin benzerini o da yaşamakta, aradığı mutluluğu bulamamaktadır. *“Kızıma haksızlık ettiğimi, hem ona hem Gülhayat Hanım'a acı verdiğimi yeni yeni anlıyorum. Bu yavrumu süttten önce sevgiden kestik.”*(Kutlu, Emir Bey'in Kızları, 359)

Hüsra'nın annesi Gülhayat'ın kaderiyle özdeş başka bir önemli noktası ise “aşk”tır. Gülhayat, Emir Bey'le evlendirilmeden önce çok sevdiği, konakta bir görevli olarak çalışan Muttalip'ten ayrılmak zorunda kalmıştır. Benzer şekilde, Hüsra aradığı aşkı devrimci bir genç olan Kaya Kartal'da bulmuş; fakat dönemin özelliği neticesinde bu devrimci genci genç yaşta kaybetmiştir. Sonuç olarak o da istemediği bir evliliği gerçekleştirerek Enver Bey'le evlenmek zorunda kalmıştır.

Yapıtta tarihsel çizgi boyunca Nevnihal, Gülhayat ve Leyla'nın değişen dış gerçeklikte belli değerleri temsil ettikleri söylenebilmektedir. Ancak Hüsra'nın romanda böyle bir işlevinin olduğunu söylemek doğru olmayacaktır. Hüsra karakteri ile daha çok, ataerkil ve geleneksel aile yapısı yüzünden baskıda tutulmuş ve yeterince ilgi, şefkatle yetişmemiş bir çocuğun genç kızlığa ve kadınlığa adım atışındaki rahatsızlıkları ve tedirginliğinden söz edilebilmektedir. Bunun haricinde, Hüsra karakteri aracılığıyla, Cumhuriyet'in ilk kuşak kadınlarının eğitilmiş ve kültürlü yapısına, İkinci Dünya Savaşı ile birlikte Türkiye'nin içine düştüğü bunalıma ve kadının sosyal ve çalışma hayatındaki etkin rolüne yer verildiği söylenebilmektedir. *“Hüsra, ailenin kendi başına ayakta durmayı öğrenen ilk insanıdır. Hüsra'dan önce bu olmazdı. Bu, cemiyet olarak değişikliğin çok önemli görüşüdür.”*(Kutlu, Emir Bey'in Kızları, 371)

III. SONUÇ

Bu çalışmada, Ayla Kutlu'nun *Bir Göçmen Kuştu O* ve devam niteliğinde olan *Emir Bey'in Kızları* adlı yapıtlarında kadınların bilinçlenme süreci ve dış gerçeklikle birlikte değişen profillerinin, kuşaklar boyunca incelemesi yapılmıştır. Kuşakların ana temsilcileri olan her bir kadın figür için savaş geçekliği; doğulu ve batılı olma, farklı coğrafyalarda yetiştirilme gibi özelliklerinden yola çıkılarak kadın figürler ve onların yaşama karşı bakış açıları arasındaki farklar ve benzerlikler aracılığıyla değerlendirilmiştir.

Her ne kadar aynı kuşağın, Cumhuriyet'in ilk kadın figürlerinin temsilcileri olsalar da Nevnihal ve Gülhayat temelde iki zıt karakteri oluşturmaktadır. Yazar tarafından bu kutupluluğun oluşturulmasındaki temel amacın, doğu ve batı arasındaki uçurumun, dolayısıyla da meydana gelen kültürel düzeydeki ayrımların ve yetiştirilme biçimlerindeki farklılıkların üzerinde durmak olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Diğer taraftan Cumhuriyet'in yetiştirdiği ikinci kuşak kadınları olan Leyla ve Hüsra da aynı ailede yetiştirilmelerine rağmen, farklı kişilikler çizmektedir. Bunun oluşumunda doğu ve batı karşıtlığının yanı sıra yetiştirilme tarzının da etkili olduğu görülmektedir. Öte yandan, incelemede verildiği üzere tüm kadınların yaşamları değişen dış gerçeklik, meydana gelen savaşlar, devrimler neticesinde önemli ölçüde değişmiştir. Cumhuriyet'in getirdiği yenilikler sayesinde, Kurtuluş Savaşı ve Birinci Dünya Savaşı'nı birebir yaşamamış olan ikinci kuşak kadınları Leyla ve Hüsra, şüphesiz bir önceki kuşak kadınları olan Nevnihal ve Gülhayat Hanım'a göre daha avantajlıdır.

Bu dört kadın figür haricinde, Cevahir karakterinin de yazar tarafından verilmesi, önem teşkil etmektedir. Öyle ki yazar, Cevahir aracılığıyla hem Birinci Dünya Savaşı öncesi durumun ayrıntılı bir tasvirini yapma fırsatı bulmuştur -bu şekilde sonraki kuşakların yaşantıları arasındaki

farklar daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır- hem de çevrenin ve zamanın sürekli değişmesine karşın Türk kadını için ortak olan bir noktaya parmak basmıştır. Kutlu'ya göre kadın, her zaman güçlü ve fedakârlık yapması gereken, sadece toplumu için değil, ailesi için de yaşayan bir figür olarak ele alınmıştır. Ayrıca kuşakların değişmesine rağmen bir şeyin daha benzerlik gösterdiği görülmektedir; anneler ve kızları benzer kaderleri yaşamışlardır. Doğulu, içine kapanık bir annenin kızı olan Hüsra, her ne kadar kendini aldığı eğitimle geliştirmeye çalışsa da çocukluğunun geçtiği yerin Urfa olması ve doğulu bir şekilde yetiştirilmesi nedeniyle hiçbir zaman tam anlamıyla mutluluğu yakalayamamış, içine kapanık ve sessiz bir kadın haline gelmiştir. Yapıt boyunca "İstanbul Hanım" olarak anılan, kültürlü ve Cumhuriyet'in aydın kadının temsilcisi olan Nevnihal'in kızı Leyla ise annesi gibi sağlam karakterli ve dışa dönük bir kadındır. Annesine oranla daha az "Batılı" olduğunu söylemek mümkündür; zira Leyla, Gülhayat'ı ikinci annesi olarak benimsemiş ve dolaylı olarak da özellikle duygusal açıdan onun doğulu kişiliğinden etkilenmiştir.

Yazar, *Bir Göçmen Kutu O* ikilemesinde, Emir Bey'in romanını yazmakla yola çıkmasına rağmen, temelde kadınlara ve onların yaşama karşı bakış açılarına değinmiştir. Bu bakış açısını kuşaklar arası görülen farklarla birlikte sunarak, bilinç akışı ve geri dönüş tekniklerinin de yardımıyla etkileyici bir anlatım sergilemiştir. Yapıtta ele alınan kadınlar her ne kadar farklı kuşakların kadınları gibi görünse de pek çok ortak noktaları bulunmaktadır ve her biri Türkiye'nin çeşitli tarihsel dönemlerinde ve coğrafyalarında kesişen kadın figürleri oluşturmada başarılı olmuşlardır.

IV. KAYNAKÇA

Aytaç, Gürsel. Çağdaş Türk Romanı Üzerine İncelemeler. Ankara: Gündoğan Yayınları,
1999

Kutlu, Ayla. Bir Göçmen Kuştu O. Ankara: Bilgi Yayınları, 2008.

Kutlu, Ayla. Emir Bey'in Kızları. Ankara: Bilgi Yayınları, 2006